אפון מצוי Pisum fulvum – צמח חודש אדר ב תשע"ט

כתב: שיר ורד

תקציר: אפון מצוי *Pisum fulvum* הוא צמח חד-שנתי משתרג שגובהו 20 – 30 ס"מ. עלי הלוואי רחבים וגדולים מהעלעלים. הפרח נראה בדיוק כמו פרחו של טופח ריסני אך קוטרו גדול יותר והוא נבדל בעלעליו. הפרח פרפרני, דמוי אפונה גודלו 1.5 ס"מ, מפרש הכותרת גדול ורחב בצבע קוניאק – תכונה המאפיינת רק מין זה מבין מיני האפון בישראל. גדל בחבל הים-תיכוני בשטחים פתוחים ובחורש.

==========

אפון מצוי *Pisum fulvum* הינו צמח חד-שנתי ממשפחת הפרפרניים הגדל בבתות ובתי גידול מופרים בצפון הארץ, במרכזה וכן בהר הנגב. כיום מקובל לחלק את הסוג אפון לשני מינים בלבד, אך בעבר היתה מקובלת חלוקה לעד חמישה מינים. שני המינים הם אפון מצוי Pisum fulvum ו**אפון נמוך** Pisum sativum. המינים הנוספים שהוכרו בעבר נכללים היום במין אפון נמוך כתתי מין. בארץ גדלים שני המינים, כאשר מרבית הבוטנאים בארץ עדיין מחלקים את תתי המין של האפון הנמוך למינים נפרדים בשם אפון נמוך ואפון קיפח. האפון הנמוך תורבת וישנם זנים רבים שלו, במקרים רבים פליטי תרבות בורחים לשטחי בר וקשה להבדיל בינם לבין פרטים טבעיים של אפון נמוך/קיפח.

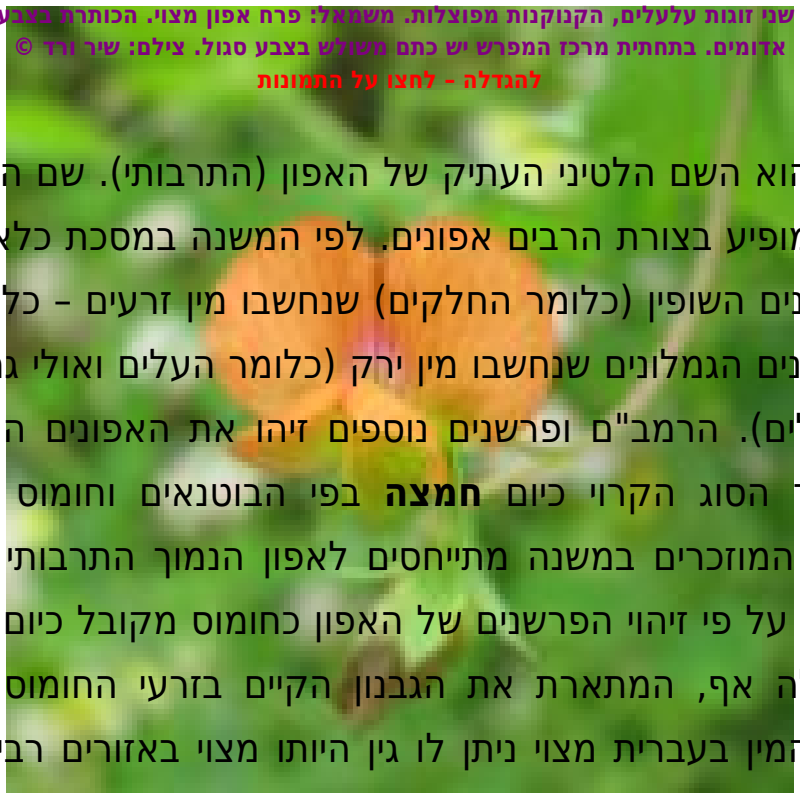

מימין: אפון מצוי, אחד עד שני זוגות עלעלים, הקנוקנות מפוצלות. משמאל: פרח אפון מצוי. הכותרת בצבע כתום חלוד ועליה עורקים אדומים. בתחתית מרכז המפרש יש כתם משולש בצבע סגול. צילם: שיר ורד ©
להגדלה - לחצו על התמונות

שם הסוג *Pisum* הוא השם הלטיני העתיק של האפון (התרבותי). שם הסוג בעברית מקורו במשנה, שם הוא מופיע בצורת הרבים אפונים. לפי המשנה במסכת כלאיים היו לפחות שני מיני אפונים. האפונים השופין (כלומר החלקים) שנחשבו מין זרעים – כלומר הפירות שלהם היו נאכלים, והאפונים הגמלונים שנחשבו מין ירק (כלומר העלים ואולי גם הפירות הצעירים והירוקים היו נאכלים). הרמב"ם ופרשנים נוספים זיהו את האפונים המופיעים במשנה כ "אלחמצה" כלומר הסוג הקרוי כיום **חמצה** בפי הבוטנאים וחומוס בלשון העם. יתכן שהאפונים השופין המוזכרים במשנה מתייחסים לאפון הנמוך התרבותי ואפונים הגמלונים מתייחסים לחומוס. על פי זיהוי הפרשנים של האפון כחומוס מקובל כיום להסביר את מקור השם אפון מהמילה אף, המתארת את הגבנון הקיים בזרעי החומוס (אך נעדר מזרעי האפון). שמו של המין בעברית מצוי ניתן לו גין היותו מצוי באזורים רבים בארץ. התפוצה המקורית של האפון המצוי והנמוך היא באגן הים התיכון והמזרח התיכון , בעקבות ביותו של האפון הנמוך, מגדלים אותו כיום ברוב חלקי העולם.

מימין: אפון מצוי, עוקץ הפרחים נושא 2 פרחים, אחד מהם נושר והשני מבשיל לפרי. בראש תרמילי פירות נראים שרידי הכותרת.
משמאל: אפון מצוי המשתרג על צמחי גזיר, זוג עלעלים יחיד, עלי הלואי גדולים מהעלעלים ומאוחים בבסיסים, בסיס עלי הלואי וראש העלעלים משוננים. צילם: שיר ורד ©
להגדלה – לחצו על התמונות

הסימן המבדיל בין מיני האפון לסוגים הקרובים (טופח, בקיה, עדשה, חמצה ועוד) הוא עלי לואי גדולים (פי שניים ויותר מגודל העלעלים), מאוחים בבסיסם ומשוננים.
האפון המצוי הוא צמח חד שנתי הגדל בעיקר בבתות אך גם בשדות נטושים וצידי דרכים , הוא נובט בתחילת החורף ויוצר ענפים שאורכם לרוב עד 30 ס"מ. הענפים זקופים, אלכסוניים או משתרגים על גבי צמחים אחרים (מטפסים). על גבי הענפים גדלים העלים כאשר כל עלה מורכב משני עלי לואי גדולים ומאוחים בבסיסם המקיפים את הגבעול, ציר עלה שאורכו 3 עד 5 ס"מ. אחד עד שני זוגות עלעלים וקנוקנת קצרה ומסועפת. הקנוקנת המסועפת מורכבת מגילגול של העלעלים הקיצוניים ומקצה ציר העלה. העלעלים בדרך כלל תמימים ושפתם חלקה אך לעיתים רבות משוננים בראשם. הפרחים נישאים על גבי עוקץ פריחה באורך של כ 2 ס"מ ובדרך כלל על כל עוקץ פריחה נמצאים 2 פרחים, כאשר רק אחד הפרחים מבשיל לפרי ואילו השני נושר ומותיר זיף בראש העוקץ. עוקצי הפריחה יוצאים מתוך המפרק של העלה עם הענף מעל עלה הלואי המאוחה. הגביע ירוק מאוחה עלים ובעל 5 שיניים בלתי שוות באורכן. הפרח פרפרני, אורכו 10-13 מ"מ, צבע הכותרת כתום חלוד ועליה עורקים אדומים. בתחתית מרכז המפרש יש כתם משולש בצבע סגול.
אבקנים 10, 9 מהם מאוחים, עמוד העלי פחוס בחלקו העליון ומכוסה אגודת שערות. הפרי תרמיל ובתוכו זרעים כדוריים. הפריחה באביב המוקדם בחודשים פברואר עד מאי.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: ורד ש 2019 אפון מצוי Pisum fulvum – צמח חודש אדר ב תשע"ט, צמח החודש העברי, כתב-עת "כלנית" מספר 6.

אפון מצוי Pisum fulvum – צמח חודש אדר ב תשע"ט

==========